

Ozona slāņa aizsardzība

Publicēts: 22.03.2020.

Ozona slāņa aizsardzība

Ozona slānis jeb stratosfēras ozons ir ozona molekulu augsta koncentrācija 30 līdz 50 km augstumā (stratosfērā). Galvenā ozona slāņa funkcija ir saules ultravioletā starojuma absorbēšana, tādējādi pasargājot Zemi no tā kaitīgās ietekmes. Mērvienība, kādā izsaka ozona slāņa „biezumu”, ir Dobsona vienība jeb DV. 100 DV = 1 mm. Ozona slāņa normālais „biezums” ir ~ 3 mm (300 DV), bet ozona slāņa vidējais „biezums” virs Latvijas gada garumā svārstās no aptuveni 200 līdz 500 DV.

Ozona slāņa samazināšanās un ozona “caurumu” paplašināšanās ozona slāni noārdošo vielu (OSNV) ietekmē tiek uzskatīta par vienu no 20. - 21. gadsimta nozīmīgākajām vides problēmām. Pārmērīgs ultravioletais starojums palielina iespējamību saslimt ar ādas vēzi un acs kataraktu, novājina imunitāti, samazina lauksaimniecības ražas, kā arī zivju nozveju u.tml.

1995. gadā, lai atbalstītu pasaules valstu centienus ozona slāņa aizsardzībā un sekmētu OSNV izņemšanu no saimnieciskās aprites, Latvija pievienojās 1985. gadā pieņemtajai Vīnes konvencijai [“Par ozona slāņa aizsardzību”](#) un 1987. gadā pieņemtajam [Monreālas protokolam “Par ozona slāni noārdošajām vielām”](#).

1988. gadā Monreālas protokolam pievienojās arī Eiropas Savienība. Lai pildītu Monreālas protokola prasības, Eiropas Savienība ir pieņēmusi [Eiropas Parlamenta un Padomes regulu \(EK\) Nr. 1005/2009 par ozona slāni noārdošām vielām](#) (turpmāk – regula 1005/2009). Regulas terminoloģijā OSNV ir “kontrolējamās vielas”, un izsmelšošs to uzskaitījums ir sniegts regulas 1005/2009 I pielikumā.

Par regulas 1005/2009 īstenošanu kompetentā institūcija ir Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, taču dažādu regulā noteikto prasību ieviešanā un kontrolē ir iesaistītas sekojošas institūcijas:

- [Valsts augu aizsardzības dienests,](#)
- [Valsts ieņēmumu dienests,](#)
- [Valsts Vides Dienests.](#)

OSNV izņemšana no saimnieciskās aprites Latvijā notiek saskaņā ar Monreālas protokolā un [Eiropas Parlamenta un Padomes 2000. gada 29. jūnija Regulā Nr. 2037/2000 par vielām, kas noārda ozona slāni](#), noteiktajiem [terminiem](#).

Būtiskākie Latvijā īstenotie projekti ozona slāņa aizsardzības jomā:

- Tehniskās sadarbības programma “Ozona slāni noārdošo vielu izņemšana no saimnieciskās aprites” (1997. - 1998.g.)
- UNDP/GEF projekts “Hlorfluorogļūdeņražu izņemšana no saimnieciskās aprites Latvijas aerosolu rūpniecībā” (1999. - 2001.g.)
- UNDP/GEF projekts “Nacionālās programmas ieviešana aukstuma nesēju atgūšanai un reciklēšanai” (1999. - 2001.g.)
- UNDP/GEF projekts “Pāreja uz hlorfluorogļūdeņražus neizmantojošām tehnoloģijām putu materiālu ražošanā - RITOLS” (1999. - 2000.g.)
- UNDP/GEF projekts „Pilnīga metilbromīda izņemšana no saimnieciskās aprites pārejas ekonomikas valstīs” (2004.g.)
- UNEP/GEF projekts “Institucionālā stiprināšana Monreālas protokola īstenošanai Latvijā” (2004. - 2006.g.)
- UNEP/UNDP/GEF reģionālais projekts „Metilbromīda pilnīga izņemšana no saimnieciskās aprites pārejas ekonomikas valstīs”

(2005. - 2008.g.)

Plašāka informācija par ozona slāņa aizsardzību pasaulē: [Ozona sekretariāts](#).

Ozona slāni noārdošo vielu importa un eksporta licencēšana

Ozona slāni noārdošo vielu (OSNV) imports un eksports, ko atļauj regula 1005/2009 virknē tās 15. un 17. pantos paredzēto izņēmumu, ir pakļauts licencēšanai, kuru veic [Eiropas Komisija \(EK\)](#). EK aprēķina un nosaka kvotas OSNV importam brīvai apgrozībai.

Lai iegūtu licenci OSNV importam vai eksportam, nepieciešams reģistrēties un pēc tam pieslēgties EK izveidotajai [elektroniskajai licencēšanas sistēmai](#). Importam un eksportam nepieciešamas atsevišķas licences.

Lai sniegtu atbalstu licencēšanas procesā, EK ir sagatavojusi metodisko materiālu – vairākas rokasgrāmatas, kas pieejamas EK OSNV licencēšanas [elektronisko rokasgrāmatu bibliotēkā](#) (angļu val.; nepieciešams pieslēgties kā reģistrētam lietotājam).

ES spēkā ir īpaši noteikumi noteiktu OSNV importēšanai, lai tās izmantot laboratorijas un analītiskiem mērķiem (regulas 1005/2009 10. pants un Komisijas 2011. gada 24. marta [Regula \(ES\) Nr. 291/2011](#) par kontrolēto vielu, izņemot daļēji halogenētos hlorklorogļūdeņražus, būtiskiem laboratorijas un analītiskiem lietojumiem Savienībā saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr. 1005/2009 par ozona slāni noārdošām vielām).

OSNV var tikt izmantotas laboratoriskiem mērķiem, ja tām nav pieejamas atbilstošas alternatīvas. Visiem OSNV importētājiem, piegādātājiem un lietotājiem jāreģistrējas Eiropas Komisijas izveidotajā [reģistrā \(labODS\)](#).

Kombinētās nomenklatūras kodi

Visām OSNV ir piešķirti specifiski Kombinētās nomenklatūras kodi, kas uzskaitīti regulas 1005/2009 IV pielikumā. Papildus EK ir izveidojusi Kombinētās nomenklatūras kodu sarakstu citām precēm, uz ko var attiekties regulas 1005/2009 noteikumi. Šis saraksts pieejams EK OSNV licencēšanas [elektronisko rokasgrāmatu bibliotēkā](#) (nepieciešams pieslēgties kā reģistrētam lietotājam). Saraksta 2016.gada 15.janvāra versija [pieejama šeit](#) (nepieciešams pieslēgties kā reģistrētam lietotājam).

Importējot preces ar Kombinētās nomenklatūras kodiem, kas atbilst tiem, uz ko var attiekties regulas 1005/2009 prasības, importētājiem un eksportētājiem jāpārlicinās, vai gadījumā, ja prece ir vai satur OSNV, ir saņemtas atbilstošās licences. Licences nav nepieciešamas, ja preces ar attiecīgajiem Kombinētās nomenklatūras kodiem nesatur vielas, uz ko attiecas regula 1005/2009.

Fluorētās siltumnīcefekta gāzes

Fluorētās siltumnīcefekta gāzes (fluorogļūdeņraži jeb F-gāzes, jeb HFC) ir dzesēšanā, saldēšanā un dažos citos pielietojumos izmantojamo ķīmisko vielu grupa, kam piemīt arī ievērojams siltumnīcefekta potenciāls, kas atkarībā no konkrētās vielas no vairākiem desmitiem līdz padsmiņi tūkstošiem reižu pārsniedz pazīstamākās siltumnīcefekta gāzes – oglekļa dioksīda siltumnīcefekta potenciālu.

Ozona slāni noārdošo vielu izņemšanas no aprites rezultātā F-gāzu izmantošanas apjomi saldēšanas un gaisa kondicionēšanas iekārtās, izolācijas putās, aerosolos un ugunsdzēsības iekārtās kā ES, tā pasaulē būtiski pieaug, radot bažas par to ietekmi uz klimatu.

Lielākajai daļai izplatītāko F-gāzu dzīves ilgums atmosfērā nav liels, taču iekārtu, kurās tās izmantotas, lietošanas ilgums var sasniegt pat 50 gadus, tāpēc viens no pamatojumiem, Eiropas Komisijai nākot klajā ar nu jau pieņemtās regulas projektu, bija nepieciešamība rīcībai tagad, lai novērstu iespējamās F-gāzu emisijas no iekārtām, kurās tās uzpildītas, nākotnē.

F-gāzu apriti un izmantošanu regulē un ierobežo [Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 16. aprīļa regula Nr. 517/2014 par fluorētām siltumnīcefekta gāzēm un ar ko atceļ Regulu \(EK\) Nr. 842/2006](#) (regula 517/2014). Šī regula, ko piemēro no 2015. gada 1. janvāra, atceļ līdz tam spēkā esošo regulu (EK) Nr. 842/2006.

Regulas 517/2014 regulas nozīmīgākās prasības ietver, bet neaprobežojas ar:

- nozīmīgāko aprītē esošo F-gāzu tirgū laišanas apjomu pakāpenisku samazināšanu Eiropas Savienībā līdz 2030. gadam līdz vienai piektdaļai no pašreizējā apjoma (15. pants un V pielikums),
- turpmāku pakāpenisku F-gāzu izmantošanas aizliegšanu atsevišķās iekārtās (11. pants un III pielikums),
- F-gāzu emisiju novēršanu no iekārtām nosakot prasības kontrolei, apkopei un F-gāzu savākšanai.

Kārtību, kādā Latvijā īstenojamas regulas 1005/2009 un regulas 517/2014 prasības, nosaka Ministru kabineta 2011. gada 12. jūlija noteikumi Nr. 563 „[Noteikumi par īpašiem ierobežojumiem un aizliegumiem attiecībā uz darbībām ar ozona slāni noārdošām vielām un fluorētām siltumnīcefekta gāzēm](#)”. Lai veicinātu OSNV (CFC un HCFC) un fluorēto siltumnīcefekta gāzu (HFC) noplūžu novēršanu, šajos noteikumos ir noteiktas prasības šo vielu noplūžu pārbaudēm, kā arī ziņošanu par veiktajām darbībām ar OSNV un fluorētajām siltumnīcefekta gāzēm. Noteikumi nosaka arī speciālistu, kas veic darbības ar aukstuma aģentiem, sertificēšanas kārtību, kā arī komersantu licencēšanas kārtību darbībām ar aukstuma aģentiem.

Informācija uzņēmumiem par fluorēto siltumnīcefekta gāzu importu no valstīm ārpus Eiropas Savienības

F-gāzu imports vairumā (*in bulk*)

1. Cik daudz fluorēto siltumnīcefekta gāzu atļauts ievest (tonnās CO₂ ekvivalentu)?

Saskaņā ar regulas 517/2014 15. panta 2. punktu precīzi drīkst ievest jebkurš (Regulas 517/2014 2. panta 30. punkts nosaka, ka “*uzņēmums*” ir jebkura fiziska vai juridiska persona, kura veic attiecīgajā punktā uzskaitītās darbības ar fluorētajām siltumnīcefekta gāzēm), ja tās daudzums ir līdz 100 tonnām CO₂ ekvivalenta gadā. Katrai gāzei ir atšķirīgs globālās sasilšanas potenciāls, un vielu daudzumu CO₂ ekvivalentos var noteikt, izmantojot ANO Vides programmas OzonAction izstrādāto [kalkulatoru](#).

Precīzi virs 100 tonnām CO₂ ekvivalenta drīkst ievest tikai uzņēmumi, kuriem ir vai nu EK iedalītas kvotas (saskaņā ar regulas 517/2014 16. panta 5. punktu), vai nodotas (saskaņā ar regulas 517/2014 18. pantu).

2. Kā saņemt kvotas?

Saskaņā ar regulas 517/2014 15. panta 1. punkta 1. daļu “Komisija nodrošina, ka fluorogļūdeņražu daudzums, ko ražotāji un importētāji katru gadu drīkst laist tirgū Savienībā, nepārsniedz maksimālo daudzumu, kas attiecīgajam gadam aprēķināts saskaņā ar V pielikumu.” Regulas 517/2014 16. panta 2. punkts nosaka, ka “ražotāji un importētāji, kas nav paziņojuši par fluorogļūdeņražu laišanu tirgū saskaņā ar Regulas (EK) Nr. 842/2006 6. pantu attiecībā uz 1. punktā minēto atsaucē periodu, var paziņot par savu nodomu laist tirgū fluorogļūdeņražus nākamajā gadā. Paziņojumu adresē Komisijai, norādot fluorogļūdeņražu veidus un daudzumus, ko paredzēts laist tirgū. Komisija izziņo minēto paziņojumu iesniegšanas termiņu. Pirms paziņojuma iesniegšanas saskaņā ar šā panta 2. un 4. punktu uzņēmumi reģistrējas 17. pantā paredzētajā reģistrā.”

Saskaņā ar regulas 517/2014 15. panta 1. punkta 2. daļu “ražotāji un importētāji nodrošina, ka fluorogļūdeņražu daudzums, kas aprēķināts saskaņā ar V pielikumu un ko tie laiž tirgū, nepārsniedz attiecīgās kvotas, kas tiem iedalītas saskaņā ar 16. panta 5. punktu vai nodotas saskaņā ar 18. pantu”. Ja Eiropas Komisija nav šim uzņēmumam izsniegusi kvotas vai tās nav nodotas no cita uzņēmuma, tad uzņēmums fluorētās siltumnīcefekta gāzes nedrīkst ievest.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas paziņojumu uzņēmumiem, kuri plāno nākamajā gadā Eiropas Savienības tirgū vairumā laist fluorogļūdeņražus, reģistrācija “F-gāzu portālā un HFC licencēšanas sistēmā” un/vai deklarācija par nodomu nākamajā gadā laist tirgū fluorogļūdeņražus pati par sevi vēl nedod tiesības laist tirgū fluorogļūdeņražus.

Neskaidrību gadījumā par jautājumiem saistībā ar reģistra darbību un kvotu piešķiršanu iespējams sazināties (angļu valodā) ar EK uzturēto palīdzības dienestu caur e-pastu: CLIMA-HFC-REGISTRY@ec.europa.eu

[Informācija par F-gāzu kvotu iegūšanu 2020. gadam un pieteikšanos 2021. gada kvotām](#)

3. Atbilstība laišanai tirgū un marķējuma prasības

Ja ir izpildīti kvotu iegūšanas/nodošanas lietošanai nosacījumi un tie saskaņoti ar Eiropas Komisiju, jāievēro arī nosacījumi pašām gāzēm un tvertnēm, kuras ievēd. Regulas 517/2014 11. pants un III pielikums nosaka ierobežojumus laišanai tirgū. Viens no būtiskākajiem ierobežojumiem ir aizliegums laist tirgū vienreiz lietojamas tvertnes, kā arī 2020. gadā stājušies virkne izmantošanas ierobežojumu gāzēm ar globālās sasilšanas potenciālu >2 500).

Regulas 517/2014 12. pantā noteiktas marķējuma prasības, turklāt par marķējumu pieņemta arī [Komisijas īstenošanas regula 2015/2068](#).

Iepriekš uzpildītu iekārtu imports (*pre-charged equipment*)

Ja ir plānots ievest nevis F-gāzes vairumā, betiekārtas, kas satur šādas gāzes (piemēram, ledusskapjus, saldētavas, gaisa kondicionierus u.c.), nosacījumi atšķiras, un ir jāsaņem nevis kvotas, bet to pilnvarojums (*quota authorizations*). Vairāk informācijas par to latviešu valodā pieejama [EK sagatavotajos norādījumos par iepriekš uzpildītu iekārtu importu](#).

Licencēšana un personāla sertifikācija darbību veikšanai ar OSNV un F-gāzēm

Ministru kabineta 2011.gada 12.jūnija [noteikumi Nr.563 "Noteikumi par īpašiem ierobežojumiem un aizliegumiem attiecībā uz darbībām ar ozona slāni noārdošām vielām un fluorētām siltumnīcefekta gāzēm prasības par ozona slāni noārdošajām vielām un fluorētajām siltumnīcefekta gāzēm, kas ir aukstuma aģenti"](#), nosaka, ka personām, kas veic OSNV un F-gāzes saturošu iekārtu uzstādīšanu, apkalpošanu un citas ar šādām iekārtām saistītas darbības, ir nepieciešams sertifikāts, kas apliecina personas kompetenci šādu darbību veikšanā. Latvijā šādus sertifikātus izsniedz [Latvijas Saldētājiem inženieru asociācija](#).

Tāpat minēto darbību veikšanai ir nepieciešama speciāla atļauja (licence) darbībām ar ozona slāni noārdošām vielām vai fluorētām siltumnīcefekta gāzēm, ko izsniedz Valsts vides dienests. Vairāk informācijas par licences iegūšanu [lasīt šeit](#).

BREXIT un F-gāzu nozare

Kopš 2020. gada 1. februāra Apvienotā Karaliste ir izstājusies no Eiropas Savienības un kļuvusi par "trešo valsti". Nolikuma par izstāšanos ir paredzēts pārejas periods, kas beidzas 2020. gada 31. decembrī. Līdz minētajai dienai ES tiesību akti kopumā attiecas arī uz Apvienoto Karalisti. Pēc pārejas perioda beigām – no 2021. gada 1. janvāra – ES noteikumi fluorētu siltumnīcefekta gāzu jomā un jo īpaši Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 517/2014 (2014. gada 16. aprīlis) par fluorētām siltumnīcefekta gāzēm vairs neattieksies uz Apvienoto Karalisti. Tam ir noteiktas sekas, kas attiecas uz Eiropas Savienības uzņēmumiem:

- 1) Pēc pārejas perioda beigām fluorogļūdeņraži, kas laisti Apvienotās Karalistes tirgū, vairs nav Regulas Nr. 517/2014 darbības jomā un vairs netiek ieskaitīti kvotā, ko Komisija piešķirusi ražotājiem un importētājiem. Uzņēmumi, kas atrodas Apvienotajā Karalistē, tāpat kā jebkurš cits ārpus ES esošs uzņēmums, kuram ir juridisks pārstāvis Savienībā, turpinās saņemt kvotas fluorogļūdeņražu laišanai ES tirgū, pamatojoties uz to vēsturisko tirgus daļu ES-27 tirgū vai pamatojoties uz nodomu par fluorogļūdeņražu laišanu tirgū.
- 2) Saskaņā ar Regulas Nr. 517/2014 19. panta 1. punktu fluorētu siltumnīcefekta gāzu un II pielikumā uzskaitīto gāzu ražotājiem, importētājiem un eksportētājiem katru gadu līdz 31. martam jāsniedz ziņojums. Šis pienākums attiecas arī uz uzņēmumiem, kas veic uzņēmējdarbību trešās valstīs. Ziņojot par gadiem, kas sākas pēc pārejas perioda beigām, piemēro šādus noteikumus: uzņēmumiem, kas veic uzņēmējdarbību ES, jāziņo par sūtījumiem no Apvienotās Karalistes vai uz to kā importu uz ES vai eksportu no tās.
- 3) Saskaņā ar Regulas Nr. 517/2014 19. panta 4. punktu uzņēmumiem, kas ES tirgū laiž fluorētās siltumnīcefekta gāzes un II pielikumā uzskaitītās gāzes ražojumos vai iekārtās iepildītā veidā, katru gadu līdz 31. martam jāsniedz ziņojums. Attiecībā uz ziņojumu par gadu, kas sākas pēc pārejas perioda beigām, piemēro šādu noteikumu: uzņēmumiem, kas ievēd šādas preces ES no Apvienotās Karalistes, būs jāziņo par šādu tirdzniecību kā importu.
- 4) Attiecībā uz reidentiem, kas akreditēti saskaņā ar Direktīvu 2003/87/EK, Apvienotās Karalistes akreditācijas dienests pēc pārejas perioda beigām vairs nebūs valsts akreditācijas iestāde Regulas (ES) 2018/2067 un Regulas (EK) Nr. 765/2008 nozīmē.

Attiecīgi tās akreditācijas sertifikāti vairs nebūs derīgi un netiks atzīti ES pēc pārejas perioda beigām. Tādējādi pēc pārejas perioda beigām auditori, kurus Apvienotās Karalistes akreditācijas dienests akreditējis saskaņā ar Direktīvu 2003/87/EK, un revidenti, kas akreditēti, lai pārbaudītu finanšu pārskatus saskaņā ar Apvienotās Karalistes tiesību aktiem, vairs nevar sagatavot pārbaudes ziņojumus iesniegšanai saskaņā ar Regulas Nr. 517/2014 19. panta 5. un 6. punktu.

5) Pēc pārejas perioda beigām fluorogļūdeņražiem, ko ES tirgū laiž Apvienotajā Karalistē reģistrēta sabiedrība, ir vajadzīgs vienīgais pārstāvis, kas reģistrēts ES. Pēc pārejas perioda beigām Apvienotās Karalistes pārstāvjus vairs neuzskata par vienīgajiem pārstāvjiem Regulas Nr. 517/2014 nozīmē.

6) Pēc pārejas perioda beigām Apvienotajā Karalistē izsniegtie sertifikāti un apmācību apliecības vairs netiek atzītas, ja darbības tiek veiktas Eiropas Savienībā.

Vairāk informācijas pieejama: [Eiropas Komisijas paziņojums ieinteresētajām personām: Apvienotās Karalistes izstāšanās un ES noteikumi F-gāzu jomā \(angļu val.\)](#)

Noderīgas saites:

[Eiropas Komisijas CLIMA ģenerāldirektorāta tīmekļa vietne \(OSNV regula\)](#)

[Eiropas Komisijas CLIMA ģenerāldirektorāta tīmekļa vietne \(F-gāzu regula\)](#)

Ar politikas izstrādi ozona slāni noārdošo vielu un F-gāzu nozarē Latvijā nodarbojas Piesārņojuma novēršanas nodaļa.

Likumdošana

Skatīt vairāk

<https://www.varam.gov.lv/lv/ozona-slana-aizsardziba>